

100. Yılında Türk Halk Bilimi ve Türkiye Kültür Politikalarına Eleştirel Bir Bakış
(A Critique of the Turkish Folklore Studies and Cultural Politics of Turkey in 100th
Anniversaries)

Prof. Dr. Metin EKİCİ*

Özet

Halk Bilimi; belli bir bölge, ülke veya daha geniş bir alanda geleneksel kültürün araştırılması, incelenmesi ve yaşatılarak genç kuşaklara aktarılmasını konu edinen bir bilim dalıdır. Türkiye’de, 20. yüzyıl başlarında, Ziya Gökalp, Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik’in yazdığı tanıtıcı makalelerle başlayan Türk Halk Bilimi çalışmaları, lisans ve lisansüstü programlarda yetiştirilen genç Halk Bilimciler, örgün ve yaygın eğitim kurumları ve kültür çalışmalarına yönelik olarak kurulmuş sivil toplum kuruluşlarınca sürdürülmektedir. Türkiye’deki Halk Bilimi alanındaki çalışmaların bilimsel düzeyleri yüksek olsa da, oldukça dağınık ve öncelikleri ülke gereksinimlerine göre belirlenmemiştir. Bu nedenle, 2013 yılı itibarıyla 100 yıllık bir geçmişe sahip olan Türk Halk Bilimi çalışmalarının 100 yıllık geçmişinin değerlendirilmesi ve 21. yüzyıldan itibaren geleceğinin şekillendirilmesine yönelik planlamanın yapılması bir zorunluluktur. Bu ihtiyaçtan hareketle hazırladığımız bu makalede Türkiye’de Halk Bilimi çalışmalarının 100 yıllık tarihi içinde yapılan çalışmaların temel sorunları belirlenip, nedenleri tartışılmış ve olası çözümleri önerilmiştir.

Abstract:

Folklore is one of the social sciences whose subject matter is to study and to show how to carry from one generation to another the traditional culture in a region, a country or a wider area. Turkish folklore studies, which had begun with the introductory articles written by Ziya Gökalp, Fuad Köprülü and Rıza Tevfik, has been carried on by the young folklorist educated in the folklore programs of the universities, mass education programs of the government and the programs established by several NGO’s. Although the scientific level of those folklore studies in Turkey has been very high, most of the programs appear to be scattered, incomplete and the folklore studies in them have not been satisfying the demand and priorities of the country. Therefore, the folklore studies appear to be less scientific impact in the country. Departing from this point of view, it has become necessary to evaluate the 100th years old history of Turkish folklore studies, and in order to achieve the better folklore studies in the 21st century to determine the reasons for the problems and also suggest possible solutions for the determined problems. In this article, the most of important problems of Turkish folklore studies in 100th years are determined and discussed, and possible solutions are suggested.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Bilimi Çalışmaları, 100. Yıl, Kültür Politikaları, Problemler, Çözümler.

Keywords: Turkish Folklore Studies, 100th Years, Cultural Politics, Problems, Solutions.

* Öğretim Üyesi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Bornova/ İzmir, mekici@yahoo.com.

İngiliz kültür araştırmacısı William John Thoms'un "Folklor" sözünü bir bilim dalının adı olarak teklif etmesinden 167 yıl, Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik'in "Folklor" hakkında 1913 yılında yayınladıkları ilk makalelerde bu yeni bilim dalını tanıtır, "Folklor" terimine karşılık olarak "Halkıyyat", "Halk Bilgisi", "Hikmet-i Avam" vb. gibi terimleri önermelerinin üzerinden 100 yüzyıllık bir süre geçmiştir. Başka bir ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Türk toplumuna "Folklor" adı altında bir bilim dalının varlığından ve konularından haber verilisinin 100. yılıdır ve 2013 yılında Türkiye'de Halk Bilimi çalışmaları tam 100 yaşına ulaşmıştır.

Bu makalede Türkiye'de Halk Bilimi çalışmalarının 100 yıllık tarihini ve bu süre içinde neler yapıldığını tarihselci ve tasviri bir yaklaşımla anlatmak yerine, yüzyıllık Türk Halk Bilimi çalışmalarının sorunlarını irdelemeyi ve önümüzdeki yüzyılda yapılması gerekenleri tartışmayı tercih edeceğiz. Bu tartışmada yüzyıllık süre içinde yapılanlarla geldiğimiz noktayı eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeyi, önümüzdeki yüzyılda Türk Halk Bilimi araştırmacılarının ve yaptıkları araştırmaların çıkmaz sokaklarda kaybolmadan etkili bilimsel araştırmalar olmalarını sağlayacak önerilerimize yer vereceğiz. Bunun için de Türkiye'de Halk Bilimi araştırmacılarının karşılaştıkları ve cevap vermeleri gereken sorunları maddeler halinde belirleyecek, her sorunun nedenlerini ve olası çözüm önerilerimizi belirteceğiz.

1. TÜRK HALK BİLİMİ ALANININ KAVRAMSAL SORUNLARI

Türk Halk Bilimi araştırmacılarının başlangıcından itibaren karşılaştıkları en temel sorunlardan biri bu alanın tanımlanması, gelişen ve değişen ülke ve dünya şartlarına göre yeni tanımların üretilmesindeki sınırlılık olmuştur. Avrupa ve Amerika'da değişen ve gelişen şartlara göre yeni tanımlar üretilmeye çalışılırken, Türk Halk Bilimi çalışmaları 20. yüzyıl başlarındaki tanımlamalara bağlı kalmış, Halk Biliminin araştırma alanları bazı noktalarda daralıp, bazı noktalarda genişlerken, bu değişmelere paralel bir dönüşüm izleyemeyen Halk Bilimi kendini tanımlamada zorlanmaya ve diğer bilim dallarının yörüngesinde, onların izin verdiği ölçüde gelişme kaydedebilen etkisiz ve önemsiz bir bilim dalı haline getirilmiştir. Bunun en temel nedeni Halk Biliminin temel alanını oluşturan "Halk" teriminin 20. yüzyıl başından sonuna kadar hiç tartışılmadan aynı algıyla kullanılması olmuştur. 20. Yüzyıl başında oluşturulan bu algıdaki "halk" kavramı "köy", "köylülük" daha geniş bir ifadeyle "kırsal" olmuştur. Oysaki değişen dünya ve Türkiye şartlarında köy ve kırsal gittikçe daralan, "sanayi" ve "kent" çevreleri gittikçe genişleyen yaşam alanları olmuştur. Bu noktada, araştırma alanı gittikçe daralan ve hatta yok olan bir bilim dalının kendisinin küçülmesi ve yok olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Oysaki azalan ve küçülenin "Halk" değil, "kırsal" yaşam

biçimi olduğu ve hatta kırsal yaşam biçiminin de gelişen ulaşım ve iletişim şartlarıyla kentli yaşam biçimine yaklaştığı, bazılarının tartıştığı gibi kentli yaşam biçiminin kırsala benzediği bir yüzyılda Halk Bilimciler; **“Halk, Halk Bilgisi, Halk Bilimi”** kavramlarını yeniden tanımlanmış biçimiyle kullanmayı tercih etmelidirler (Ekici 2007: 1-10).

Yüz yıldır Halk Biliminin gerek Türkiye’de gerekse dünyada yakından ilişkili olduğu ve kısmen gölgelerinde kaldığı, kısmen de alan tartışması yaşadığı diğer bazı sosyal bilim alanları vardır. Sosyal bilimler alanlarının birbirleriyle kesişmeleri ve çoğu aynı konuyu kendi alan bakışlarıyla ama farklı biçimde inceleme ve yorumlamaları söz konusudur. Ancak bu durum, kesinlikle Halk Biliminin diğer bazı sosyal bilimler alanlarının alt alanı olduğu veya olacağı anlamına gelmez. Halk Biliminin ülkemizde en çok kesişim içinde olduğu alanlar **“Edebiyat, Müzik, Dans, Tarih, Sanat Tarihi Antropoloji, Sosyoloji”** alanlarıdır.

20. yüzyıl Halk Bilimcileri, çok sık olarak araştırma konularının bu alanların içinde mi dışında mı olduğu sorusunu sorup, çoğunlukla kesişme noktasında kalan ortak çalışma konularını diğer alanlara bırakmayı, kendilerini daha özgür ve konularının da daha özgün olduğunu düşündükleri alanlarda tutmaya çalışmışlar, bu durum da gittikçe marjinalleşen, kenarda kalan, önemsiz ve hatta gereksiz gibi görülen bir Halk Bilimi görünümünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çoğu Halk Bilimci kendi çalışma alanını daha güçlü ve önemli göstermek için “Halk Bilimci” değil “Halk Edebiyatçısı” olduğu gibi söylemlere yönelmiş, Halk Müziği ve Halk Dansları tamamen Halk Bilimi alanının dışında tutularak sadece Konservatuvar veya Güzel Sanatlar gibi kurumlarda oluşturulan müzik ve dans konularındaki bilim dallarının araştırma konuları gibi görülmüş, araştırma konularının teorik yönü tarih bilimine, sanatsal alanları sanat tarihi ve el sanatları alanlarına bırakılırken, kırsaldaki kültürel yapıların sosyal yapılarla ilişkisi antropologlara, kent ortamındaki yeni kültürel alanlar ve bu alanlardaki üretimler ise sosyologlara terkedilmiştir.

Bu karmaşık ve tam olarak tanımlanamamış görüntünün, Türkiye’de Halk Bilimi çalışmalarının başlatılmasındaki temel siyasal ve kültürel nedenlere ve çeşitli dönemlerde Halk Bilimcilerin devlet erki içinde yer alışı biçimlerine, Türk eğitim sisteminin gerek orta öğretim, gerekse üniversite yapısının çeşitli politik ve ekonomik dengelere bağlı olarak gelişmesine ve de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, yerel yönetimler vb. gibi kültür, eğitim ve yönetimle ilgili kurumların araştırmacı, eğitici ve öğretici yetiştirme ve istihdam politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Halk Bilimcilerin öncelikle bu alanlarla olan yakın ilişkiyi çok iyi tanımlamaları ve birlikte çalışma ilke ve alışkanlıkları geliştirmeleri Halk Bilimi alanındaki çalışmaların etkisini artıracak gibi, ülkemizdeki bütün sosyal bilim alanlarının gelişimine ortak katkı

sağlayacaktır. Diğer taraftan, Türkiye’deki Halk Bilimcilerin önemli bir kısmının edebiyat bilimi alanından gelmesi ülkemizdeki Halk Bilimi çalışmalarının önemli ölçüde Halk Edebiyatı ağırlıklı olması sonucunu doğurmuş, Halk Edebiyatı alanında yetişmiş çoğu araştırmacı kendisinin Halk Bilimci olarak adlandırılmasına karşı çıkmış ve çıkmaktadır. Bunun nedeni Halk Biliminin “Bağımsız” bir bilim alanı olarak tanımlanmak yerine, “Bağımlı” bir alan olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Eğer “Halk”, “Halk Bilimi” ve “Halk Bilgisi” kavramları çağdaş bir şekilde tanımlanıp anlaşılırsa, kendisini “Halk Edebiyatçısı”, “Halk Müzikçisi” ve “Halk Oyuncusu” olarak adlandıran kişilerin aynı zamanda Halk Bilimci olduklarını söylemelerinde bir sakınca görmeyecekleri açıktır.

Günümüzde gittikçe gelişen kentlerin ve kentlileşen kırsallıların yeni yaşam alanı olarak seçtikleri kentlerde bazı Halk Bilgisi ürünlerini kırsaldaki şekli veya “güncelleme” yaparak icra etmeleri mümkün olmaktadır. Aynı zamanda kent ortamında hali hazırda var olan, ancak araştırılmaları uzun zamandır ihmal edilmiş gelenekler söz konusudur. Bu iki önemli konu, Halk Bilimi çalışmalarında “**Uygulamalı Halk Bilimi**” ve **Kent Halk Bilimi**” adı altında iki yeni kavramı kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Günümüz Halk Bilimcileri hem kent ortamında var olan eski ve yeni gelenekleri araştırmalı hem de kırsaldan kente taşınmış ve kent ortamında da yaşam alanı bulan gelenekleri yeni bakış açıları ile genç kuşaklara aktarmak için uygulamalı olarak araştırmak ve icra etmek, ettirmek durumundadır.

2. HALK BİLİMCİ YETİŞTİRME VE İSTİHDAM SORUNLARI

Türkiye’de pek çok alanda olduğu gibi, Halk Bilimi alanında en temel sorunlardan biri de alanın uzmanlarının yetişmesi ve istihdamları, başka bir ifadeyle “**Halk Bilimcilerin nerede ve nasıl yetiştiği, lisans ve lisansüstü eğitimlerinin nerede, nasıl verildiği ve mezunların nerelerde çalıştığı**” sorunlarıdır. Yukarıda kısmen değindiğimiz üzere, ülkemizde Halk Bilimi yüzyıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, çoğu zaman bağımlı ve diğer alanların içine hapsedilmiş, kenarına iliştirilmiş veya araya sıkıştırılmış bir alan olmaktan kurtulamamıştır. Bilimsel bir alanın en önemli kaldıraç noktası sahip olduğu nitelikli araştırmacı, eğitici ve öğretici sayısıdır. Gerek edebiyat, gerek müzik, dans, sanat ve gelenek araştırmacıları olsun, Türk Halk Bilimi alanının tamamen bu alanda eğitim alarak yetişmiş uzmanlarının sayısı diğer sosyal bilimlerin alanlarındaki uzmanlara göre çok az sayıdadır. Türkiye’de Halk Bilimci yetiştiren kurum sayısı bir elin parmaklarının sayısı kadardır. Her ne kadar bütün üniversitelerimizde birer anabilim dalı olarak kurulmuş Halk Bilimi Anabilim Dalları varsa da, bütün bu anabilim dalları bağımlı birer yapı olup, bağımsız lisans ve lisansüstü eğitim veren birim sayısı son derece yetersizdir. Ancak, başka alanlarda

yetişerek; “*Ne iř olsa yaparım abi*” yaklaşımıyla işe başlayıp Halk Bilimcilerin işini sözüm ona yapmaya çalışan pek çok kişi vardır.

Türkiye, kültürel alandaki bu karmaşaya bir son vermeli, doğru kültür politikalarını uygulamak için belli bir alanda uzmanlık eğitimi vermeyi ve bu alanda yetişmiş uzmanları da gereksinim duyduğu kültür alanlarında istihdam etmelidir. Bu noktada, ölkemizde Halk Bilimi lisans ve lisansüstü eğitimi alan uzman sayısının doğru bir şekilde belirlenmesi, başta üniversitelerimiz olmak üzere bu uzmanların uzmanlık alanlarında istihdam edilmeleri gerekmektedir. Basit bir şekilde “siyaset mi, liyakat mi” sorusu ile konuya yaklaşıp; “ölkemizdeki mevcut büyükşehirlerin kaçında Halk Bilimi alanda yetişmiş uzman istihdam edilmiştir?” sorusunun cevabı “sıfır” çıkacaktır. Bu noktada, gerek siyasi partilerin, gerek Yüksek Öğretim Kurumlarının ve gerekse bakanlık ve yerel yönetimlerin kültür alanına verdikleri önem ve planlamaları tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir. Ölkemizde “Kültür Sektörü” adı altında yeni yapılanma oluşturulmalı “Geleneksel Kültürü” araştıran Halk Bilimi uzmanları bu alanda daha etkin bir şekilde yetiştirilmeli ve kendilerine etkin kültürel araştırma, eğitime, öğretme, tanıtma, uygulama ve aktarma imkânları verilmelidir.

3. HALK BİLİMİ ARAşTIRMALARININ DESTEKLENMESİ SORUNLARI

Türk Halk Bilimi ve Türkiye kültür politikalarının önemli sorunlarından biri de sahip olduğumuz insan potansiyeli hakkında ciddi istatistiklere dayanan bilgi sahibi olmamaktan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse; ölkemizdeki **“Halk Bilimi araştırmacı profilimiz nedir? Halk Bilimi araştırmacılarının sayısı nedir ve hangi alanlarda araştırma yapıyorlar? Araştırmalara kim ve hangi kurumlar kaynak veriyor? Kullanılan kaynakların geri dönüşü, bilimsel ve ekonomik katkısı nedir?”** sorularına tatmin edici cevaplar bulmak mümkün değildir.

Bütün alanlarda olduğu gibi, Türk Halk Bilimi alanının etkin bir alan olması ve ölkemiz kültür politikalarının etkin bir şekilde yapılması ve uygulanması için, ölk gereksinimlerine uygun öncelikli kültür araştırma alanlarının belirlenmesi ve bu alanlarda araştırma yapacak bilim insanlarına çağrı yapılarak bu araştırmaların gerçekteştirilmesi gerekmektedir. Bugün ölkemizde gerek yerel ve ulusal ve gerekse uluslararası boyutlarda kaç kültür araştırması yapılmakta ve bu araştırmalara kim ne kadar neden destek vermektedir? Geleneksel kültürün tespiti ve güncellenmesi, kent ortamında yaşatılması mümkün olan kültürel değerlerimizin belirlenip, geliştirilmesi için nitelikli araştırmalara gerek olduğu açıktır. Basit bir örnek vermek gerekirse; “İstanbul düğünleri nedir?” sorusunu cevaplayacak bir araştırma var mıdır, yoksa bu sorunun cevabı herkese göre değişen bir cevap mıdır? Boğaz’da veya Nişantaşı’nda yapılan düğünler mi, yoksa Fatih veya Sultangazi’de yapılan düğünler mi daha İstanbulludur?

“Ankara esnaf kültürü nedir?” sorusunun cevabını; “Ahilik” kültüründe mi, Ankara Ticaret Odası’nda mı, yoksa OSTİM’de mi aramak gerekir? Bütün bunları popüler kültürün egemenlik alanlarına terk edip, Ankara’nın kültürü Kızılay’da bozuldu, ama varoşlarda hala “bize ait kültür var” diyerek cevaplayanları doğrulamak mı gerekir? Bu örnek sorular uzman Halk Bilimci yetiştirmenin önemini ve yetişmiş Halk Bilimci uzmanlar tarafından yapılacak geleneksel kültür araştırmalarına neden destek verilmesi gerektiğini açıklamak için yeterlidir.

Yıllarca sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen araştırma projelerine, son yıllarda gerek üniversitelerimizden gerekse TÜBİTAK’tan ciddi destekler verilmeye başlandı, ancak belediyeler gibi yerel yönetimlerin ve kendi yerellerindeki kültüre karşı sorumlulukları bulunan özel sektör kuruluşlarının da bu türden araştırmaları desteklemeleri gerekmektedir. Kültür araştırmalarına destek olma noktasında sadece reklam yapabilecekleri şenlik, festival ve konser gibi etkinliklere destek veren kuruluşların, kalıcı etki bırakacak geleneksel kültür araştırmalarını ciddi biçimde desteklemeleri de bir sosyal sorumluluk olarak benimsenmelidir.

4. HALK BİLİMİ DERLEME VE ARŞİVLEME SORUNLARI

Türkiye’de “Folklor” teriminin karşılığı olarak “Halk Bilimi” kavramının kullanılmaya başlamasından yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, Halk Bilimi alanının veri elde etme yöntemi olan “derleme” yeterli bilimsel yöntemlerle yapılmamış, daha çok “metin” elde etme kaygısından öteye ve elde edilen metinleri bir yerlerde saklama anlayışından öteye geçememiştir. Bu noktada sorulacak; **“Türkiye’de ulusal ve uluslararası alanda kullanılabilecek bir Halk Bilimi arşivi var mı? Kurumsal ve Bireysel Halk Bilimi arşivleri ne durumda?”** iki soruya tatmin edici cevaplar bulmak zordur. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi” adı altında kurulmuş bir arşivi yanında, çeşitli üniversitelerimizin ve özel derlemeler sonunda elde edilmiş kişisel arşivler bulunmakla birlikte, bu ve benzeri arşivlerin ne kadar güncel ve ne kadar kullanıma açık ve elverişli oldukları tartışmalıdır. Türkiye’de belli bir şehrin veya belli bir bölgenin geleneklerini araştırmak istediğimizde rahatlıkla ulaşabileceğimiz; destan, hikaye, masal, efsane ve fıkralarımızın bölgelere göre sınıflandırılmış ve isteyen kullanıcının hemen erişebileceği yerel ve genel bir arşiv kurulmasının önünde hiçbir engel yokken, piyasada satılan kitapların çoğunda Avrupa kaynaklı halk anlatımları okuyan genç kuşaklara neden Türk kaynaklı masal ve efsaneler anlatamıyoruz?

Her şehrin anonim halk şiirleri yanında, halk şairlerinin, aşık ve ozanların şiirlerinin ve hikayelerinin hepsine rahatlıkla erişebileceğimiz güncel bir halk şair ve şiirleri, halk anlatıları ve halk geleneklerini içeren bir “Halk Kültürü Arşivi” kurmak son derece kolay. Bu arşivlerin

hemen her kente özel olması ve Ankara’da bulunan “Türk Halk Kültürü Genel Arşivi” ile paylaşım içinde olması da mümkün. Bu arşivlerde sadece halk şiir ve anlatılarının, yerel geleneklerin metinleri değil, aynı zamanda anlatıcıların sesli anlatımları, anlatma yer ve zamanına, yani ortama ait bilgilerin verilmesi hem bilimsel araştırmalar açısından hem de iletişim araçlarının geliştirdiği yeni teknolojik ortamlarda yeni ürünler ortaya konulması bakımından yararlı olacaktır.

5. HALK BİLİMİ İNCELEME KURAM VE YÖNTEM SORUNLARI

Türk Halk Bilimi alanında çalışanların yıllarca göz ardı ettikleri sorunlardan biri de halk bilgisi ürünlerinin incelenmesi noktasında karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, Türkiye’de Halk Bilimi alanında yetiştiği kabul edilen kişilerin ellerindeki **“halk bilgisi ürünlerini bilimsel ve analitik olarak incelemede ne kadar bilgi sahibi oldukları”** önemli bir sorundur.

Ülkemizde yaklaşık yüzyıldır halk bilgisi ürünleri derlenirken belirlenen temel amaç sadece “kaybolmadan kaydetmek” şeklinde belirlenmiş. Derlenen ürünler ise, belli seviyede “düzeltme ve düzenleme” işlemlerinden sonra, uygun bulunanlar sadece “metin” yayını şeklinde yayınlanmıştır. Halk edebiyatı alanındaki belli türlerde “Metin Merkezli” ciddi bilimsel incelemeler yapılmışsa da bunlardan hareketle belli kuramsal yaklaşımlar geliştirilememiştir. Bu çalışma ve yayınların çoğu sadece tespit ve tasvir seviyesinde kalmıştır. Son yıllarda yapılan bazı çalışmalarda ise, “İcra Merkezli” kuramsal yaklaşımlar kullanılmaya çalışılıyorsa da, bunların da etkinliğinin henüz istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Türk Halk Bilimi araştırmacıları, “Türk Dünyası Kültür Alanını” da göz önünde bulundurarak, yeni ve etkin kuramsal yaklaşımları öğrenmeli, kendi kuramsal yaklaşımlarını geliştirmeli, bu kuramsal yaklaşımlarla hem metinlerin üretim bağlamlarını hem de metinleri daha etkin bir şekilde incelemeli, incelenen halk bilgisi ürünlerinin gerek işlevlerinin tespiti, gerekse güncellenerek yaşatılması ve genç kuşaklara aktarılması için yapılacak uygulamaları belirlemelidir.

6. HALK BİLGİSİ’NDE YARATICILIK VE GÜNCEL TASARIM

Türk Halk Bilimi alanında çalışanların, inceleme konusu ettikleri ürünlerin değerli oluşları ve değerlerini kaybedişleri konusunda ciddi ve önemli çalışmalar yapıp yapmadıkları sürekli tartışılan konulardandır. Başka bir ifadeyle ve pragmatik bir yaklaşımla sorgulamak gerekirse; **“Geleneksel halk bilgisi ürünleri güncel gereksinimleri ne kadar karşılıyor? Geleneksele bakış romantik mi? Halk bilgisi üreticileri ne kadar beğeni topluyor? Güncelleme mümkün mü? Güncellenmiş halk bilgisi ürünleri Halk Biliminin konusuna**

girer mi?” gibi sorular bazı Halk Bilimciler tarafından tartışılan, bazen bir suskunluk içinde ifade edilen düşüncelerdir. Günümüzde kentlerimizdeki mevcut kültür alanlarının çoğu popüler kültür unsurları tarafından işgal edilmiş durumdadır. Bu noktada sürekli olarak “bize ait”, “başkalarına ait” ayrımcılığı ile bazı çevrelerce Batı veya küresel kültüre bağlı olarak kent ortamlarına giren unsurları “yabancı gören” bir yaklaşım vardır. Diğer taraftan da kent ortamında popüler kültür içinde yetişmiş olanların “köylü kültürü”, ilkel kültür, geri kalmış kültür” vb. gibi söylemlerle dışladıkları, kırsaldan kente göç edenlerce kentin varoşlarında ve derme çatma ortamlarında yaşatılmaya çalışılan “kentli olamayan geleneksel kültür” vardır. Kültür bilimcilerle “kültür çatışması” olarak da adlandırılabilen bu durum, halk bilgisini üretenlerin yaratıcılıklarındaki sınırlılıktan, gelenekseli güncelleyememelerinden, halk bilimini araştıran ve inceleyenlerin de gelenekseli güncelleme noktasında geleneksel kültür üreticilerine yaratıcılık ve güncel tasarım noktasından bakmamalarından kaynaklanmaktadır. Bütün bunlara, ilgili kurum ve kuruluşların geleneksel üretimin güncellenmesi için yeterli destek sağlamadıklarını da eklemek mümkündür. Kırsalda üretilen halı ve kilimler ekonomik değerleri olduğu için kente rahatlıkla taşınabilirken, halk şiiri üreten insanların sadece kentin varoşlarına mahkum edilmeleri ne kadar doğru bir yaklaşımdır? Halbuki, geleneksel kültürün güncellenerek devam ettirilmesi bir zorunluluktur, bunu başaramayan üreticiler yeterli destek görmedikleri için yaptıkları geleneksel üretimleri bırakmış ve sonuçta geleneksel ürünler kaybolmuştur.

Burada ortaya çıkan sorunu ortadan kaldırmanın yollarını Türk Halk Bilimi alanında uzmanlaşmış kişilerin önereceği çözümlerde aramak gerekir. Örneğin; geleneksel halk anlatma ve şiir ortamlarının kent ortamlarında sürdürülebilmesi için öncelikle bu alanlarda üretim yapanların üreticilik özelliklerinin yeterince tanınması ve hangi bağlamlarda kent ortamlarında bu üretimleri nasıl sürdürebileceklerinin tespit edilmesi ve daha sonra kent içinde sağlanacak ortamlarda güncellenmiş üretim ve aktarım yapımları sağlanmalıdır. Buradaki yaklaşım 20. yüzyıl başlarındaki romantik yaklaşımdan farklı, tamamen kentli Türk insanının gereksinimlerine dönük olarak tasarlanabilir ve güncellenmiş geleneksel üretimler de bu doğrultuda gerçekleştirilebilir. Bunu başarmak için halk bilimci, usta üretici ve yerel yöneticilerin işbirliği gerekmektedir. Türk Halk Bilimi alanındaki uzmanların, 21. yüzyılda sadece üretilen tespit ve tasvirle uğraşmamaları; geleneksel kültür alanında yer alan sözel, görsel, işitsel ve materyal ürünleri üretenleri öncelikle yaratıcılık ve tasarımcılık bakımından tanımaları, bu üreticilerin ürettikleri ürünleri içerik ve işlev özelliklerini çok iyi tanıyıp, bunların güncellenmelerinin nasıl mümkün olabileceğini ve günümüz insanı tarafından nasıl tercih edilebilir hale getirilebileceğini araştırmalı, incelemeli ve sonuçları hem eğitim-öğretim

kurumları hem de usta üretici ve yerel yöneticilerle paylaşmalıdırlar. Halk bilgisi “üretici” “aktarıcı” veya “taşıyıcıları”nın da kendi ustalık alanlarındaki ürünleri güncellemek ve yeni tasarımlara gitmek yolunda çalışmaları gerekmektedir. Bütün bunların gerçekleştirilmesi için yerel yönetimlerin ve genel kültür politikası belirleyicilerin gerekli üretim ve araştırma ortamlarını hazırlamaları gerekmektedir.

7. HALK BİLGİSİ VE TURİZMDE KULLANILMASI

Türk Halk Biliminin özellikle müzik, oyun, yemek ve çeşitli materyal alanlarında çalışanlarının çok sık olarak karşılaştıkları sorunlar arasında halk bilgisi ürünleriyle turizm alanı arasındaki ilişkidir. Bu konuda sorulan ve tartışılan belli başlı önemli sorular şunlardır; **“Halk bilgisi-turizm ilişkisini kim düzenliyor? Turizmde, halk bilimciler var mı? Halk bilgisi ürünleri sahipsiz mi? Kültür turizmi halk bilgisi ürünlerini yaşıyor mu, bozuyor mu? Halk bilgisi ürünlerinin tescili mümkün mü, patenti alınabilir mi? Animatörler ne tür animasyon yapıyor? “Türk Gecesi” bir kandırmaca mı? ‘Halk Kültürü Konakları’, ‘Halk Kültürü Köyleri’ kurulabilir mi?”**

Turizm ve Halk Bilimi arasındaki ilişki tarihsel ve süreklidir. Ülkemizde turizm daha çok bir tüketim alanı olarak benimsenmiş ve halk bilgisi ürünleri de bu tüketim alanının en başta gelen tüketim nesneleri olarak benimsenmiştir. Bu ilişkideki çarpıklık, popüler kültürün tüketim algısına benzer bir nedenden kaynaklanmakta, sadece tüketmek ve daha çok tüketmek veya tükettirmek anlayışına dayalı bir turizm anlayışının halk bilgisi ürünlerinde herhangi bir yerel, geleneksel ve kalıcı değer görmesi mümkün olmamaktadır. Örneğin, bir halı turizm alanında bir tüketim nesnesi olarak görülmekte, bu nesnenin kültürel içeriği ve sanatsal değerleri görmezden gelinerek alınıp, satılmaktadır. Benzer şekilde sözlü ve görsel kültür ürünleri de Türk kültür alanlarının üretim bağlamlarını, içerik ve işlevlerini yeterince tanımayan ve ucuz işgücü olarak görülen kişiler tarafından yapılmaktadır. Bunda da turizm alanındaki ilişkiyi düzenleyenlerin sadece kazanmak amacına yönelmeleri etkili olmaktadır.

Kültürel bir olgunun veya ürünün tanıtımı veya pazarlanması öncelikle taşıdığı kültürel içerikle ilişkilendirilmeli, sanatsal kaygıyla değerlendirilmelidir. Bunu da yapmak, ancak uzman Halk Bilimcilerin bu alanda çalışmalarıyla mümkün olacaktır. Turizm alanında sunulan herhangi bir nesne veya oyun herhangi bir kişinin sadece satış içinde bir nesne olmaktan çok, Türk kültürünün ortak değerini yansıtmaya özellikleriyle sunulmalı ve pazarlanmalıdır. Bu sunum ve pazarlamanın içinde Halk Bilimcilerin bulunması Türk insanının ortak kaygıyla gerçekleştirdiği ürünlerin nitelikli bir şekilde ustadan ürüne uzanan bir çizgide tanıtımı ve sunumu ile yapılmalıdır. Gerek “Türk Geceleri” gerekse diğer halk bilgisi ürünlerinin turizm alanında sunum ve tüketimini, bu ürünlerin üretim, içerik ve işlev

özelliklerini tanıyarak yetişmiş uzmanlar tarafından yapılması bu konudaki tartışmalara bir son vereceği gibi, daha nitelikli bir turizm alanı oluşturmada da katkı sağlayacaktır. Kent merkezlerinde kurulacak” Halk Kültürü konakları” ve kırsalda kurulacak “Halk Kültürü Köyleri” gibi çalışmalarla ülkemiz bu konuda ciddi bir etkinlik kazanabilecektir.

8. HALK BİLİMİ YAYINCILIĞI

Türkiye’de pek çok alanda olduğu gibi, Halk Bilimi alanında en temel sorunlardan biri de Halk Bilimi yayıncılığının durumudur. Bu konuda ciddi bir veri eksikliği vardır, bugüne kadar yapılmış yayınlar konusunda bilgi sahibi olunmadığı gibi yapılacak yayınların planlanması vb. gibi konularla ilgili de çalışma yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların analiz edilerek gelecekteki çalışmaların yönü, ağırlık noktası gibi konuların tespitinde kullanılması gerekirken, geleceğe dönük yayınların planlanmasından önce bugüne kadar yapılan yayınlarla ilgili **“Halk Bilimi yayınları ne durumda? Halk Biliminin kaç dergisi var? Halk Bilimi alanında kaç makale ve kitap yayınlanıyor?”** gibi temel soruların dahi tatmin edici cevaplarına ulaşmak mümkün değildir.

Halk kültürü üzerine yapılan çalışmaların analizini esas alan bir araştırma ile bugüne kadar yapılan çalışmaların ağırlık noktası belirlenmelidir. Böylelikle müstakbel çalışmaların hangi alanda yapılacağı hakkında bir politika oluşturulabilir. Böylesi bir analiz neticesinde ülke yararına yönelik halk kültürü çalışmalarının yapılıp yapılmadığını belirleme ve halk kültürü çalışmalarının gelişim sürecini takip etme olanağı doğacaktır. Son on yıllık süreçte yapılan çalışmaların analizi sayesinde, yapılan araştırmaların niteliğinin ne olduğu anlaşılabilecektir. Kantitatif ve kalitatif yöntemlerle yapılacak böylesi bir çalışma, mevcut halk kültürü çalışmalarının hem sayısal değerlerini hem de niteliklerini bilimsel olarak ortaya koyacaktır. Aynı yöntemlerle Halk Bilimi üzerine yapılan tüm yayınların sayısı ve nitelikleri ortaya koyulabilir. Halk Bilimi üzerine yapılan yayınları kimlerin gerçekleştirdiği, kurumların bu yayınların yapılmasındaki katkısının derecesi aynı şekilde değerlendirilmelidir.

9. HALK BİLİMİ VE İLETİŞİM ARAÇLARI (MEDYA)

Günümüzdeki teknolojik şartlara bağlı olarak hayatın vazgeçilmez bir parçası olan medya ile Halk Biliminin ilişkisi de analiz edilmesi gereken temel sorunlar arasında yer almaktadır. Bu konuda tartışılması gereken temel sorular şunlardır; **“TV kanalarında Halk Bilgisi yayınları nasıl yayınlanıyor? Görsel iletişim yayınlarında (TV programlarında) Halk Bilgisi programları var mı? Kaç kanalda Halk Bilgisi ürünleri Halk Bilimciler tarafından konuşuluyor? Görsel iletişim organ ve yayınlarında (TV programlarında) Halk Bilimciler var mı? İşitsel iletişim yayınlarında (radyo programlarında) Halk Bilgisi**

programları var mı? Yazılı iletişim organ ve yayınlarında (gazete ve dergilerde) Halk Bilgisi ürünleri var mı?”

Bir taraftan Halk bilgisi ürünlerinin görsel, işitsel ve yazılı medyada yer alması veya kullanılması başlı başına ele alınması gereken bir konuyken diğer taraftan medyanın halk kültürüne etkisi de ayrıca tartışılması gerek bir konudur. Medya ile ilgili soru ve sorunlar kültür politikaları ve sürdürülebilir koruma çerçevesinde ele alınmalıdır.

10. HALK BİLİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA

Kültür politikalarının geçmişten günümüze Türkiye’deki durumu, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınması ve tartışılması gereken konular arasında yer almaktadır. Bu politikalar içerisinde halk kültürü ürünlerine sürdürülebilirlik kazandırmaya yönelik çalışmaların altı çizilerek, müstakbel çalışmalara örnek olması sağlanmalıdır. Kültür politikaları ile halk kültürü ürünlerine sürdürülebilirlik kazandırılması ile ilgili çalışmaların uyum içinde olması ile halk bilgisi ürünlerinin sürdürülebilir korunması mümkün olabilir. Dolayısıyla sürdürülebilir koruma, kültür politikaları ve bu alanda çalışan kurum ve kuruluşların çalışmalarıyla ilgili olarak cevaplanması veyahut tartışılması gereken temel sorular şunlardır: **Halk Bilgisi ürünlerinin üretim ortamlarının korunması için yapılan çalışmalar var mı? Halk Bilimi ve UNESCO ilişkisi nedir?** Bu sorularla birlikte koruma kavramı ile ilgili bazı soruların da tartışılması gerekmektedir: **Halk Bilimciler koruma kavramından ne anlıyor? Çağdaş anlamda kültürel koruma nasıl yapılır?**

Sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkili olarak “yenile(n)me” (innovation) de günümüz Halk Bilimi çalışmalarında altı çizilmesi gereken kavramlardandır. Bu kavram herhangi bir alanda yeni bilgiye ulaşma, yeni tasarım ve sunum süreçlerini içerisine alan bir anlam aralığına sahiptir. Kaçınılmaz olarak yenilenme sürecine giren ve değişen halk kültürü unsurlarının bu süreçte “gelişme” ya da “bozulma”larının nedenleri tartışılmalıdır. Örnek verecek olursak; “âşıkların, televizyon programlarındaki icraları, yenileme süreci içerisinde bir gelişme örneği midir”, yoksa “bu durum kültürel unsurların, özünden kopmasını, gelenekten uzaklaşmasını kasteden “bozulma” kavramıyla mı açıklanabilir?” Benzer şekilde, “Karagöz tasvirlerinin yapımında kullanılan derinin yerine başka malzemelerin kullanılması bir bozulma olarak mı değerlendirilmelidir?” gibi sorulara cevap aranmalıdır. Bu sayede gelişme ile bozulma arasındaki ince çizgi belirlenmiş olacak ve halk kültürü unsurlarının sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

SONUÇ:

2013 yılı itibariyle 100 yıllık bir geçmişe sahip olan Türk Halk Bilimi çalışmalarının 100 yıllık geçmişinin değerlendirilmesi ve 21. yüzyıldan itibaren geleceğinin şekillendirilmesine yönelik planlamanın yapılması bir zorunluluktur.

Türk Halk Bilimi çalışmalarının geçmişten günümüze gelişimini değerlendirmek ve önümüzdeki yüzyılda yapılması gerekenleri belirleyip, gelecek için ülkemiz gereksinimlerine uygun öncelik alanlarını ve hedeflerini belirlemek için yukarıda değinilen sorunlar, bu alanda çalışan herkes tarafından tartışılmalı ve bu konuda çözüm önerileri sunulmalıdır. Daha da önemlisi bu çözümlerin uygulanması için acil planlamalar yapılarak harekete geçilmelidir. Ne Türkiye'nin, ne de Türk kültür havzası içinde yer alan kardeş cumhuriyet ve akraba toplulukların daha fazla zaman kaybetme lüksleri yoktur. Sahip olduğumuz kültürel birikimi, edindiğimiz bilimsel tecrübe ile daha etkin ve daha hızlı bir şekilde araştırıp incelemeliyiz.

Biz bu makalede, tespit ettiğimiz ve olası çözüm önerilerimizi sunduk. Ancak, Türk Halk Bilimi çalışmalarının; alan araştırması, arşiv kurma, eğitim kurumları ve turizm alanlarında kullanımı, üretimi, tasarımı, yaşatılması ve korunması gibi konulardaki temel sorunlarını daha geniş bir ölçekte belirleyip, bu sorunlara çözüm önerileri oluşturmak için bu konuda çalışan kurum ve kuruluşların desteğiyle düzenlenecek bir “bilimsel toplantı” yapılması gereklidir.

Kaynakça

EKİCİ, Metin. Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2007.